

դին աղմուկ բարձրացաւ, հետեւեալ կարծիքը յայտնեցի «Բաղմալէպ»ի մէջ. «Գանի որ (նորագրեալ Մարիբասը) ինքեանցուց ինքն ինքն շուրհի, ինչո՞ւ պնդել թէ այն գրութիւնը Մարիբաս «կատինայի» կը պատկանի, Ուրիշ Մարիբասներ չա՞տ» (Բաղմ. 1897, եր. 87) Կ. Յ. Բ.

Կ Ի Ն Ե Ր Ը Տ Ա Ճ Կ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Մ Է Ջ

Թրքուհիներու կեանքի պայմաններու մասին մեր մէջ շատ գէշ գաղափար մը կազմուած է: Կը կարծուի թէ սիրային նախանձի եւ բարբարոսութեան զոհեր ըլլան, որոնք՝ դատապարտուած ախար շէնքերու մէջ փակուելու՝ գաւազանով եւ խառազանով զինուած զարհուրելի խափշիկներու հսկողութեան ներքեւ կը գտնուին իսկ երբեմն ալ՝ ընդհակառակը՝ կ'երեւակայինք հարէմի հեշտանքները. — հիասքանչ կիներ, որոնք կը միանան միակ անձի մը երջանկութեանը համար: Սակայն կրօնքը եւ սովորութիւնները տարօրինակ կերպով կը չափաւորեն այս թաէականը, որ կը հրապուրէ այնքան եւրոպացիներ: Ամէն անոնք որ արեւելեան կեանքի մասին այս նախապաշարեալ գաղափարները ունէին, շուտով յուսախաբ եղան. այն եւրոպացիներէ շատերը որոնք տեսնով փաշայի մը ծառայութեան մօտեկէ յետոյ, շահի տեսակէտէ կամ հաճոյքէ մղուած՝ ընդունած էին իսլամութիւնը, շուտով վերագարձան եթէ ոչ եկեղեցիին գոգը, այլ գոնէ քրիստոնէական միակընութեան հրապուրանքներուն:

Ինչ որ ալ ըլլայ, եթէ մտածենք Թրքուհիին թշուառ կամ երջանիկ վիճակին վրայ՝ ինքզինքնիս կը խաբենք, քանի որ կը տարակուսինք թէ գտնուի ուրիշ երկիր մը ուր Թրքուհիին նման կան անգործ, հետաքրքիր, անհոգ եւ հաճոյքի ու զբօսանքի ծառաւի կիներ, որոնք պտոյտի եղնեն, զուարճութեանց ետեւէ վազեն, յագեցնեն իրենց քրմահաճոյքը թէ՛ հարէմին մէջ եւ թէ՛ հարէմէն դուրս: Այս տեսակէտով է որ կը կարծենք թէ շատ եւրոպացի կիներ այս ամէն առաւելութիւնները եւ ասոնց դիմաց նոյն իսկ անպատեհութիւնները ի նկատի առնելով՝ պիտի չվարանէին փոխանակելու իրենց վիճակը եւ համեմատական աղատութիւնը Թրքուհիին այն ենթագրեալ գերութեան հետ, եթէ աւելի լաւ ճանչնային: Բնական է որ ասիկա միայն նիւթականին համար է: Գալով բարոյականին եւ մտաւորականին, անոր քոչքովին հակադրական է, եւ եթէ այդ կողմը դառնանք՝ հարկ է ընդունիլ թէ արեւելքի կիներ կարեկցութեան արժանի է:

Հաւ համոզութիւնք թէ ամբողջ Տաճկաստանի միջ ամուսնացած կիւն մը ունի այն ամէն առաւելութիւնները ինչպէս մեր մէջ, եւ թէ կըրնայ արգիլել ամուսինին տոնել երկրորդ կիւն մը, եթէ իր ամուսնացածն պայմանագրին մէջ կը շօշալի նոյն կէտը: Զկարծենք նաեւ, թէ այդ գեղեցիկ կիւները կը զիջանին երգելու կամ պարելու, զուարճացնելու համար իրենց տէրը: այլ ընդհակառակը այդ բաները նկատուած են ստորնացուցիչ արարքներ, պատուաւոր կնոջ մը համար: այսու հանդերձ ուղղորդ կրնայ իր հարէմէն ներս առնել պարուհիներ, եւ երգչուհիներ, զբօսանելու եւ զբօսցնելու համար իր կիւները: Նոյնպէս հարկ է որ ամուսին մը զգուշանայ շատ զբաղելէ իր կնոջը կամ օրրուհիներուն տուած գերուհիներուն հետ, քանի որ այդ գերուհիները այլ եւս անոնց անձնական անպակասութիւնը կը նկատուին: եւ եթէ կը փափաքի վանոնք իրեն համար գործածել, խելացիութիւն կը համարի զետեղել այդ գերուհիները ուրիշ տան մը մէջ: ասով առանց ո՛րեւէ արդելքի կրնայ բազմացնել իր սերունդը:

Տաճկական տուն մը երկու մասերէ կը բաղկանայ. այր-մարդերու եւ կիւներու բաժինը: Եթէ մէկին մէջ տէր մը կայ, միւսին մէջ ալ կայ տիրուհի մը: Ամուսինը եւ մերձաւոր անդականները քաղաքավարօրէն կ'այցեւեն. եւ որովհետեւ ամուսինը իր կիւններուն հետ չի ճաշեր, իրեն համար ժամանցի զխաւոր միջոցներն են դանդաղօրէն ծխել նարկիլէն, եւ օշարակ կամ սուրճ խմել: Սովորութիւն է հարէմ մտնելէն առաջ իմաց տալը: մանաւանդ եթէ դուռին մօտ հողաթփ սփ տեսնուի՝ կը զգուշանան մտնելէ, որովհետեւ ասիկա նշան մ'է թէ իր կիւները բարեկամուհիներու այցելութիւնը ընդունած են: բարեկամուհիներ որոնք յաճախ կը մնան մէկ երկու օր:

Քաղաքակրթեալ երկիրներու մէջ, ուր բացարձակ անդործութիւնը ամբողջ նկատուած է, Թուրքիայի մէջ սովորական բան մ'է. այս տեսակէտով ամէն կիւնէն ալ նոյնն են: Կրթութիւնը՝ որ մարդուս միտքն ու արուեստներու ճաշակը կը զարգացնէ, կամ ուրիշ մը նըկատմամբ սէրը՝ որ կը մղէ անոր մասին խորհելու, ասոնց բոլորն ալ դրեթէ ամբողջովին կը պակսին Տաճկաստանի կիւներու կեանքին մէջ: Ամէն վիճակի պատկանող կիւներ՝ յաւիտենական անդործութեան դատապարտուած են: Զանձոյթը, դատարկութիւնն ծնած այդ խորշիկ հրէշը, ահա՛ այն մեծ ահաւոր թշնամին որին զէմ հարկ է որ անդադար կտուին, եւ՝ ինչպէս որ կը տեսնենք, իրենց ամբողջ մտածումը եւ ջանքերը զէպ ի այդ կը ձգտին:

Նախ՝ հարուստ հարէմներու մէջ՝ ուր ամէն կիւն իր ճոխօրէն կահաւորուած յարկն ունի, կիւները զիրար հրաւիրելով կը հաւաքուին. հոն իրենց ներքին զբօսանքներն են մեծ եւ պղտիկ խաղեր, խօսակցութիւններ եւ վէպիկներ, նոյնպէս նաեւ նուագարաններով երաժշտութիւն, խմբովին երգեր, պար եւ խեղկատակ ներկայացումներ, կան

նաեւ պարտէզներու մէջ եւ քարատափներու վրայ պտոյտներ , կախօր-
բանէ յառաջ եկած յուզումներ եւ անոր մեղմ երերումը , ախորժանամ
նախաճաշեր եւ անոնց յաջորդող այն զուարճութիւնը որ կը զգան ,
ընելով երբեմն նոյն իսկ անզուժ կատակներ այն խափշիկներուն հետ՝
որոնց վայրենի ձայները , երեսի ծամածառութիւնը եւ տձեւ ու ծաղ-
րելի շարժուածքնին զուարթութեան քահ-քահներ կը յարուցանեն :
Պալով դուրս ելնելու եւ խոցելութիւններ տալու ազատութեան , կա-
րելի չէ մերժել այն կնոջ՝ որ բնականէն ազատ ծնած է , Ամուսինը
մինչեւ մէկ աստիճան իրաւունք ունի , այն է՝ զերիներով շրջապատել .
սակայն այս ալ կարեւորութենէ զուրկ նախազգուշութիւն մ'է , քանի
որ թրջուհին կրնայ զանոնք սիրաշահիլ , եւ կամ դուրս ելնել ծպտեալ ,
կա՛մ բաղնիքէն եւ կա՛մ իր մէկ բարեկամուհիին տունէն : Դիմաքօղը
եւ զգեստներու նոյնութիւնը՝ բաղդատմամբ եւրոպացիներուն՝ աւելի
գիւրութեան պիտի ընծայէր անոնց , եթէ երբեք մտադրէին կանացի
մեքենայութիւններ լարել :

Իրիկունները սրճարաններուն մէջ պատմուած զուարթ վիպերը
յաճախ այնպիսի սիրահարներու շուրջ կը դառնան , որոնք կնոջ կեր-
պարանքով ծպտեալ կը մտնեն հարէմներէ ներս : Սիրաւի անոնց համար
ասկէ զուարճալի բան մ'ալ չի կրնար գտնուիլ . եւ սակայն այդ պատ-
մութիւնները քուլի արաքական երեւակայութեան անտարբերութիւններ
են քան տաճկական :

Դուրսի հաճոյքները թրջուհիին համար ամենէն աւելի հրապու-
րիչներն են . եւ կինը կը փնտռէ զանոնք ու կը վայելէ բոլորովին
սարբեր եղանակով քան թէ տանը մէջ , քանի որ յագուրդ կուտայ իր
հետաքրքրութեան եւ նմանը չտեսնուած ունայնասիրութեան . եւ որով-
հետեւ ոչինչ կրնայ կաշկանդել իր գործելու ազատութիւնը , ուստի
ամէն անգամ որ առիթը ներկայանայ՝ ձեռքէ չի փախցներ : Թրջուհին
կ'ախորժի ընկերակցութեամբ դուրս ելնել . եւ ասո՛ր համար է որ
միշտ տասնեակ կամ երկուտասնեակ կը սլափին ամէն կողմ , շուկաները ,
որոնց կամարները կը լնդացնեն իրենց խօսակցութեամբ եւ բարձ-
րաճայն ծիծաղներով : Ատոնց պտոյտները՝ մասնաւոր հետաքրքրութեան
արժանի դաշտահանդէսներ կը կազմեն , Լամարթին հաւատարմա-
բար եւ հիանալի կերպով նկարագրած է այն մարդագետիները որոնց
վրայ ճերմակ եւամախով եւ գոյնզգոյն քողերով արեւելցի կիներ եւ
այլազան զգեստներով մարիեր խումբ խումբ տարողնած են . նանը-
կարած է ամբողջ բանաստեղծութիւնը եւ դուրս ցայտող հաճոյքները .
գիւթական անհաւասար տեւարաններ են անոնք , որոնց այնքան ցիզկ-
ցիկ մէկ նկարագիրը կուտայ մեծ գրագէտն ու բանաստեղծը իր Ճան-
քարդարիս յիշեալ երկին մէջ :

Թարգմ. Հ. Ա. Ա. Տիւն